

İÇ NIZAM ve DEVLETLERARASI NIZAMDA SİYASİ PARTİLER HAKKINDA BAZI DÜŞÜNCELER.

Yazan : **Robert PELLOUX**

Lyon Hukuk Fakültesi Profesörü

Çeviren : **Dr. İlhan LÜTEM**

Partilerin milletlerin siyasî hayatlarında temel bir role sahip oldukları söylenirken bugün pek basit bir hakikat ifade edilmektedir. Bu konuda onbeş senedenberi neşredilen etüdler her ne kadar çoksa da etüdlere kaleme alınanlar gerekli bütün neticeleri çıkarmış görünmemektedirler; halâ partiyi, sınıflı veya sendikayı hukukî nizamlamanın tatbik edildiği veya tatbik edilebileceği basit sosyal hayat mütaları olarak mütalâa etmekten çekiniyorlar.

Kamu hukuku ile siyasî ilim arasında şayanı teessüf bir tefrikde bulunarak partilere, anayasa veya adî kanun (meselâ Seçim Kanunu) tarafından gösterilen ilgi nisbetinde alâka göstermektedirler. Partilerin mevcudiyeti ve faaliyeti anayasaları tâdil ve hattâ altüst etse dahi müesseselerde resmî bir yere sahip olmadıkları takdirde onları bizatihî olarak, saf halde tetkikten kaçınıyorlar.

Bu sebeple meseleyi yeniden ele almak ve partilerin sosyolojisini çizmek istiyoruz. Bu bize, partiler hakkında ortaya atılabilecek hukukî problemleri daha iyi saymak ve onların mevkilerini tesbit etmek imkânını verecektir.

Bu etüde M. Georges Scelle'in her hukukî nizamın temel kavramı addettiği kavramdan istifade ederek istikamet çizmeğe ve onu aydınlatmağa çalışacağız: bütün bu toplulukları her şeyden evvel fertler arasında mevcut şuurlu veya şuursuz, samimi veya sahte, kör veya müddebbir bir tesanüdün tezahürü olarak mütalâa edeceğiz.

Partileri sadece iç nizamda değil fakat rollerinin daha az belirtilmiş olduğu devletlerarası nizamda da tetkike gayret edeceğiz. Yapacağımız bir demeden ibarettir. Daha önceki çalışmalarım (1) sentezini deneyerek, eski

(1) Ezcümle bk: Arrighi. Le Statut des Partis politiques. Paris 1948, Chrétien. Les Partis politiques et la Constitution. (Recueil Refaites une Constitution) Paris 1946; Kelsen. La Démocratie. Paris 1932; Lachenal. Le Parti politique sa fonction de droit public. Bâle. 1944; Michels, Les Partis Politiques. Essai sur les tendances oligarchiques des démocraties Paris 1914; Ostrogorski. La Démocratie et les Partis Politiques. 2. bası. Paris 1912; Pelloux. Les

veya yeni müşahedelerimizin yardımı ile bütün meselelere kesin bir cevap bulmak iddiasında değiliz. Herşeyden önce araştırmaların istikametini çizmek ve bir metoda varmak gayesini güdüyoruz.

I

Bir iç tesanüdün ifadesi olarak Siyasî Partiler

Partiler sonradan milletlerarası topluluklar halini alacak olsalar dahi daima bir devletin içinde ve daima muayyen bir tesanüdün ifadesi olarak doğarlar. Müsbet tesanüt (bir şahıs için veya birşey için) veya menfi tesanüt (bir şahsa karşı veya bir şeye karşı) ve tecrübe ile malûmdur ki ekseriya karşı birleşmek, için birleşmeden daha kolaydır.

Siyasî partilere vücut verebilecek değişik tesanüt tiplerini ve bu tesanütlerin partilerin karakterleri üzerine olan tesirini sıralamaya çalışalım.

Parti, evvelâ tamamen şahsî bir tesanüdün tezahürü olabilir: Bu (partie - clientèle) (şahıs partisi) kavramıdır; bir şahıs veya bir aile etrafında toplanılır.

Bu bilhassa kadim sitelerde ve bugün bazan Akdeniz memleketlerinde rastlanan bir tiptir. Hattâ bu tip siyasî terbiyenin iptidâi bulunduğu ve şeflerin görevlerinin sair eşhasa bırakılmayacak derecede sosyal farkların pek ziyade olduğu memleketlerde mümkün yegâne tiptir. Demokrasinin az veya çok feodal bir bünyeye zorla kabul ettirildiği bazı arap memleketlerinde halen durum budur. Fakat şüphesiz ki mevzîi özellikler ve muayyen bazı oy veriş sistemleri sayesinde (parti - clientèle) sistemi daha gelişmiş bir siyasî bünyede de mevcut olabilir: Meselâ III Cümhuriyet devrinde (arondisman) seçmenlerinin şu veya bu eşhasa veya ailelere sadakatleri, ezcümle Fransa'nın güney - batısında mevzîi bağlarla ve (clientèle) münasebetleri ile izah edilemez mi? (Parti - clientèle) den sonra ve bir bakıma tekâmülün sonraki safhasında (parti - idéologie) ye veya (parti - famille sprituelle) e yani fikirler ve hisler tesanüdüne rastlarız. Bu partilerde fikirleri yaymak, onlara ta-

Partis Politiques dans les Constitutions d'après - guerre. (Revue de Droit Public, 1934); Warline, Les Partis contre la République. Paris 1948; Esprit dergisinin şayanı dikkat özel sayısına bakınız. 1 Mayıs 1939. Le Régime des partis Bilan. Avenir ve Annals of the American Academy of Political and Social Science dergisi. Eylül 1948 (Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı seçimi dolayısıyla yazılan etüdler olmakla beraber umumî mahiyetde müşahedeleri de ihtiva etmektedir. Bu etüdü tamamladıktan sonradır ki Burdeau'nun partilerde vukubulan ehemmiyetli gelişmelere tahsis ettiği eserine rastladık, (Traité de Science politique. c. I. Paris 1949 s. 422 v.d.)

raftar toplamak, gerektiğinde kendi siyasî terbiyesini ve vatandaşlarınınkini artırmak ve belki günün birinde seçimlerde çoğunluğu temin ederek hükümeti teşkil gayesiyle bir araya gelinir. Buradaki tesanüt tamamen şahsî bağlardan daha ulvî bir mahiyetî haizdir. Bu tesanüt eskiden uzun müddet ve halen büyük nisbette Fransız siyasî partilerini birleştiren tesanüt olmuştur. (André Siegfried'in Tableau des Partis en France adlı eserindeki mütalâalarına bakınız.) Şüphesiz «fikirler» kelimesini fazla ciddiye almamak ve her vatandaşı değişik siyasî sistemleri derinleştirmeye düşünen bir mütefekkir telâkki etmemek lâzımdır. Şüphesiz vatandaşların fikirleri ekseriya hislere veya sevkitaabilere istinad eder, bu his ve sevkitaabilere ise tarihi hatıralara ve efsanelere sıkı sıkıya bağlıdır: 2 Aralık 1851 ve 16 Mayıs 1877 tarihlerinin Fransızların siyasî hattı hareketleri üzerindeki devamlı tesirleri buna misal değil midir? Yine şüphesiz mektep meselesi ve dinî mesele yetmiş senedir vatandaşlarımızın meşguliyetlerinde daha özlü münakaşalar aleyhine olmak üzere çok geniş bir yer tutmaktadır. Mamafih, ideoloji partisi, Üçüncü Cumhuriyet devrinde (arondisman) oy verme usulüne rağmen daima canlı bir şekilde ve Dördüncü Cumhuriyetde yeniden hayat kazanmış olarak siyasî hayatı (parti - clientèle) ile kıyas kabul etmeyecek derecede yükseltilere çıkarmıştır. Her ne kadar bazı fikir ayrılıklarının büyük nisbette saflığa veya mürailiğe istinad ettiği ve Fransız kamu efkârının ideolojik hassasiyetinin herhangi siyasî bir hareketi çok zaman tesirsiz kıldığı düşünülürse de bu üstünlüğü kabul etmek lâzımdır. Ta ki bazılarının inandıkları gibi bu fikir ayrılıklarının haddi zatında menfaat ayrılıklarını ve daha doğrusu sınıf farklarını gizlemiş olduğuna inanılınsın.

Filhakika sınıf kavramına ve sınıflar mücadelesine esaslı bir yer ayıran marksist düşünce parti ile sınıfı bir tutmuştur: Bu (parti de classe) (sınıf partisi) veya (parti-classe) (sınıf - parti) kavramıdır. Bu kavramda parti sadece sosyal bir sınıfın ifadesidir. İktisadî bünye sosyal ve zihni hayatın şartını teşkil ettiği gibi evveliyetle siyasî hayatın da şartını teşkil edecektir. Sınıflar mücadelesi günü geçmiş kapitalizmde şiddetlenmekten geri kalmakta ve karşı karşıya bulunan sınıflardan herbiri bir siyasî partiyi müdafaa vasıtası olarak kullanmaktadır (nasıl ki komünist bir cemiyetde sınıfların ortadan kalkması mantıken tek partiye müncer oluyorsa). Bu basit bir görüş olup muasır Marksistler orta veya mutavassıt sınıfların ayak diremesini göz önünde tutarak onu yeniden gözden geçirmişler ve bu sınıfları kendi saflarına kazanmak istemişlerdir. Bu görüş tarzının, çekici basitliği dolayısı ile kuvvetli bir aksülâmel uyandırdığını unutmamak lâzımdır. Sınıfın ehemmiyetinin mütemadiyen tekrar edilmesi ve sınıflar arasındaki mücadele gelişmenin hızını artırmasına ve işçileri bir veya birçok sınıf partilerinde birleş-

meğe teşvik etmesine mukabil burjuvaların bir kısmını bir veya birçok sosyal müdafaa partisine ilticaya sevketmiştir.

Biz bu marksist idianın (her ne kadar gözden geçirilmiş de olsa) partiyi sınıfla bir tuttuğu ve bu partiyi (ona can veren mistik ne olursa olsun) bir menfaatlar topluluğu haline getirme temayülünde olduğu müşahedesinde bulunmakla iktifa edeceğiz.

Sair Marksist analizler gibi bu izah'da haklı olarak dikkati sosyal hayatta iktisadî faktörlerin önemi üzerinde toplamakta ve bugün bunu ihmal etmek inkânsız bulunmaktadır. Fakat tam olmaktan da uzaktır. Memleketin geri kalan kısmından hakikaten ayrı ve sarahaten değişik bir proletaryaya mevcut olabilirse de, diğer taraftan cemiyetin sair unsurlarının çok değişik sınıflar arasında taksime uğradıkları görülmekte ve bu değişiklik daima iktisadî durum farklarına tekâbül etmemektedir. Diğer taraftan siyasî partiler mevzubahis olunca iktisadî faktörler ancak ideolojik faktörler ile birlikte ve hatta onlarla (interférence) halinde tesir icra etmektedirler. Bu bilhassa Fransa gibi eski ve kompleks bir medeniyete sahip memleketlerde böyledir. İşçi partilerinde birçok burjuva unsurları ve burjuva partilerinde mütevazî unsurlar bulunmaktadır. Böylece birçok hallerde parti sınıf ile bir kül meydana getirmemekte ve menfaatler tesanüdü siyasî toplulukların teşekkülünü izah eden unsurlardan ancak birini teşkil etmektedir.

Fikir ve menfaat partilerinin ve vaziyete göre bu iki tipten mülhem olan partilerin yanısında bazı memleketlerde coğrafi veya dinî bir tesanüdün ifadesi olarak beliren topluluklara işaret etmek lâzımdır. Coğrafi tesanüd **mevzii (local) veya mıntakavî (régional) partide** ifadesini bulur. Bu hadise, Fransa gibi uzun zamandanberi merkezileşmiş vahdetini elde etmiş bir devlette istisnaî olarak vukubulur; bu nevi topluluklar (Fransada) ayrılık âlâmeti olarak şüphe ile karşılanmışlar ve vatanseverlik hissi ile çatışmışlardır; (Fransa gibi bir memleketde mevzii (variante) lardan ve büyük millî partiler sinesinde mevzii tâbiyetlerden bahsolunabilir. Buna mukabil hâdiseler, Almanya gibi gayri merkezî veya federalist memleketlerde daha sık vukubulur. Böyle bir topluluk karşısında ideolojik ve hissi unsurun (vatan aşkı, özel bir fikrî ve ruhî mâmelek hissi) maddî ve bencil elemalara (mevzii menfaatların korunması, mevzii teşebbüslerin müdafaaası, imtiyazlı bir hayat şeklinin muhafazası) galebe çalmıyacağı düşünülebilir. Coğrafi tesanüdün yanısında, dinî tesanüd ifadesini bazan mezhep partilerinde (partis confessionnels) bulur. (2)

(2) Bu nazik mesele hakkında şu eserlere bakınız: Jean Lacroix, *Partis et confessions*, Esprit, 1 Mayıs 1939; Georges Hourdin *Y'a-t-il des partis confessionnels? Les Chrétiens et la politique adlı eser*, Paris, 1948.

Umumiyetle aynı bir dinin ahalinin büyük kısmını etrafında topladığı memleketlerde bu nevi topluluklar mevcut değildir; şayet hâkim din tesirini siyasî hayat ve diğer partiler üzerinde gösteriyorsa kendini müdafaa için yeni bir parti yaratmasının ona faydası yoktur. Batı - Avrupada 1945 ten beri çoğalmış olan hıristiyan - demokrat partilere gelince, bunlar mezhep partileri addedilmeği kabul etmemekte ve kendilerini daha ziyade her inancın vatandaşların iltihakına açık, hıristiyanlıktan ilham alan topluluklar olarak takdim etmektedirler. Mezhep partileri daha ziyade dinî bakımdan parçalanmış memleketlerde gelişmiştir. Bunlar ekseriya gerek karşıkarsıya bulunan mezheplerden herbirine (Hollandada protestan ve katolik partiler vardır) gerekse ve bilhassa azınlıkta bulunan mezhebe (eski Alman Merkez partisinde olduğu gibi) müdafaa vasıtası olarak hizmet etmişlerdir.

Zaten mezhep partisi, herhangi bir mezhebe mensup olanlar muayyen bir bölgede lokalize olurlarsa dinî partide olduğu gibi bir coğrafi tesanüdü ve hatta bu vatandaşların ekserisi muayyen bir sosyal kategoriye mensup iseler bir menfaatler tesanüdünü ifade edebilir. Burada bir sirayet tehlikesi mevcuttur ve bir mezhep partisinin mevcudiyeti müdafaa etmek istediği dine daima elverişli olmamıştır. Bugün dahi, hıristiyan - demokrat partilerin gelişmesi her ne kadar kendileri mezhep partisi olduklarını reddediyorlarsa da bazan din aleyhtarı aksülameller tevliid etmiştir.

*
**

Meydana koymağa çalıştığımız tesanütlerin değişikliği demokratik rejimde çok adette partinin doğmasını intaç edecektir. Serbestçe ve müstereken faaliyette bulunan birçok partinin mevcudiyeti liberal demokrasinin temel unsurlarından biri olarak belirmekte ve bu demokrasiye (pluraliste) sıfatının verilmesine sebep olmaktadır.

Tek parti sistemi, bir münakaşa, dialog ve (diversité) rejimi olan demokrasi ile kabili telif görülmemektedir; tek parti sistemi ancak, ekseriya hakikî olmaktan ziyade zahirî olan bir çoğunluğun diktatörlüğüne hizmet edebilir ve bizim için, sadece çoğunluğa dayanan demokrasi, şark demokrasisi veya bazan dendiği gibi «massive» demokrasi bir demokrasi değildir. Bu sebeple biz, yalnız ismen parti olan ve çok partilerle benzer noktası bulunmayan otoriter ve totaliter bir rejim gerektiren tek partiyi burada incelemeyeceğiz. Kaideten birçok partiyi ihtiva eden liberal demokrasiye dönelim. Burada birçok değişik tipler mümkündür ve muhtelif partileri inceden inceye tetkik et-

meden böyle bir rejimi tanımak ve vasıflarını tesbit etmek kaabil değildir (3).

Bu etüdde nasıl bir yol takip etmeli? Partinin menşeiini aradıktan ve hangi tesanüde tercüman olduğunu tesbit ettikten sonra şu unsurları göz önünde tutmak gerekeceğini sanıyoruz:

Evvvelâ onun **bünyesini** tetkik etmek lâzımdır. Millî ve mevzîi sahalarda nasıl teşkilâtlanmıştır? Çok adette de iştirakler mi peşindedir? Yoksa bir takım şefleri bir araya toplamakla mı iktifa etmektedir? Bir kütle partisi midir yoksa kurmaylar veya komiteler partisi mi? Şefleri nasıl seçilmiştir? Seçim yolu ile mi? Otorite yolu ile mi? Idarecilerinin seçiminde seçim yolunu istimal etmeyen bir partinin kendisine demokratik vasfını vermesi kaabil değildir, hatırlanır ki birinci (constituante) bütün partilere hatta demokrasiye muarız olanlara dahi demokratik teşkilât tahmilini tasavvur etmişti.

Yine bünye sahasında olmak üzere, partilerle parlamento grupları arasındaki münasebetlerin tesbiti lâzımdır: Partiler iyi bir şekilde teşkilâtlanıncaya herhangi bir parti ile bir parlamento grubu arasındaki münasebet umumiyetle mükemmeldir. Bunun böyle olmasının faydası vardır; çünkü bu takdirde partinin disiplini parlamento grubuna daha sıkı bir şekilde tatbik edilir; bazı ahvalde parlamento grubunun kendi hattı hareketini tesbit etmek yetkisi olmayıp meclislerin üyelerinden gayrı partililer ihtiva eden millî bir teşekküle danışması lâzımdır.

Birçok partileri, parti olarak birleştiren toplulukları veya birçok partilerden derlenen üyeleri ferden ele alarak parlamento gruplarını da tetkik etmek lâzımdır.

Bütün bu mülâhazalar bizi, bükülmez (rigide) partiler ile yatkın (souple) partileri birbirinden ayırmağa sevketmektedir. Toplulukların siyasi hayattaki yerini ve rolünü tesbit etmek için bu tefriğin hayati bir ehemmiyeti vardır (4)

Yine sosyoloji sahasında kalınmak üzere, her parti için, bizim memnu-

(3) Bu nevi tetkiklere bir misal olmak üzere bakınız: Prelot. L' evolution politique du socialisme français. Paris 1939 Goguel Les Partis politiques français (Encyclopédie politique de La France et du monde. c. I. Paris 1946 (bahis konusu olan III. Cumhuriyetten 1946 ya kadar Fransız partilerinin gelişmesidir); Bk: Raymond Aron'un Combat gazetesinde Fransız partilerinin ideoloji sahasındaki durumu hakkındaki şayanı dikkat etüdü (Nisan 1946). Bk: 1946 senesinden itibaren muntazaman yayımlanmaya başlayan l'Année politique'de verilen kaymetli izahat.

(4) Bu meselede Bk: Duverger. Les Regimes Politiques. Paris 1948 s. 41 v.d. Manuel de Droit Constitutionnel et de science politique. 5 bası. Paris. 1948 s. 93 v.d.

niyetle **hayatiyet alâmeti** (5) diye adlandıracağımız hususu tesbit etmek lâzımdır. Taraflarını adedi bakımından görünüşde aynı ehemmiyeti haiz iki gruptan biri pek canlı diğeri ise inhibitat halinde bulunabilir. Bunun isbatı olarak Fransa'da üç büyük parti diye adlandırılan partilerde 1945 den itibaren vukubulan değişiklikler gösterilebilir. Bu hayatiyet alâmetini tesbit etmek için partiye resmen kayıtlı olan üyelerin miktarından ziyade onun tezahürlerine, hayatına, yayılma hususundaki gayretine, şeflerinin değerine, sebebiyet verdiği veya müzaheret ettiği edebî eserlerin kıymetine bakmak lâzımdır.

Nihayet, yine bünye sahasında kalmarak ve hayatiyet alâmeti ile doğrudan doğruya ilgili bir şekilde bir tek partinin olsun birbirine yakın birçok partinin olsun entellektüellerini ve mücadelede bulunan elitini toplayan fikir cemiyetleri gibi ekseriya kooperatifler ve sendikalar nevinden ek teşekkülleri incelemek lâzımdır.

Eskiden Almanyada ve Merkezi Avrupada bazı demokratik partilerin hiç değilse zahiri kuvvetini temin eden hususun mükemmel bir sendikalar ve kooperatif teşkilâtı olduğu malûmdur. Bugün esas mesele partilerle sendikalar arasındaki münasebetlerdir. Bir parti için onu tamamlayıcı bir unsur olacak ve ona seçmen ihtiyatı teşkil edecek sendikalar teşkilâtı bulunması pek faydalıdır. (Çünkü unumiyetle bir sendikaya bir partiye olduğundan daha kolaylıkla intisap edilir). Fakat bu iğva tehlikelidir. Çünkü sendikanın siyasileşmesi ona mesleki topluluk vasfını kaybettirebilir. Partiye gelince, tamamen siyasî kararlar alması gerektiğinde bilhassa iktidarda ise sendikalarının talepleri ile ataletle uğramak tehlikesi ile karşılaşır (6)

Buraya kadar saydığımız bütün vasıflar yine de partilerin değişik rejimlerde oynadıkları fevkalâde rol hakkında bir fikir vermeğe kâfi gelmezler. Etüdümüzün bu safhasında sosyolojik unsurların yanibaşında hukukî faktörlerin müdahale etmeleri gerekir. Partilere az veya çok ehemmiyet atfedecek ve onların şu veya bu istikametde hattı harketlerini tayin edecek olan hükümleri aramak için Anayasayı ve mevzuatı ezcümle seçim konusunu incelemek lâzımdır. Bu faktörler arasında en kat'î olanı şüphesiz oy verme usulüdür.

(5) Muasır değişik cemiyetler ve ezcümle dinî cemiyetlerin tetkiki konusunda Bk: Le Bras. Leçon d'ouverture d'un cours sur la société française contemporaine. (Institut d'études politiques. Paris. 1947 s. 5)

(6) Bk: Goetz - Girey. La Pensée syndicale française, Cahiers de la Fondation nationale des sciences politiques. No. 3 Paris. 1948. s. 161.

Öyle görünüyor ki, üç esas tipin (yani: iki parti sistemi, teşkilâatlanmamış çok parti sistemi ve teşkilâatlanmış çok parti sisteminin) gelişmesine (münhasıran olmamakla beraber önemli surette) tesir eden bu oy verme usulüdür (7).

İki parti sistemi Büyük Britanya'da doğmuştur. Bu sistemde milli mi-zacın bir hususiyeti ve İngilizlerin sporeu zihniyetinin bir neticesi görülür (iki ekip'in karşılaştığı oyunlar pratiği). Yine umumiyetle bu memleketde an'anevi oy verme usulünün bir tesiri üzerinde de ittifak mevcuttur, bu bir defada yapılan tek isimli seçim usulü (scrutin a un tour uninominal) koalis-yonları güçleştirir ve seçimlerde hareketlerin sahasını genişlettirir (8). Sis-tem her seçimin sonunda otomatik olarak ahenktar bir çoğunluk, ahenktar ve ekseriya mütecanis bir hükümet, teşkilâatlanmış bir muhalefet sağladığın-dan parlamento rejiminin iyi bir şekilde işlemesi için bilhassa faydalı gözük-mektedir. İki parti sisteminin parlamento rejimine has olmadığını ilâve et-memiz lâzımdır; bu rejime Amerika Birleşik Devletlerinde olduğu gibi (prési-dentiel) rejimde de rastlanır. Bu sebeplere bakarak aynı rejimin (oy verme usulünde bir tadilâta bulunarak) Fransaya ithal etmek hususundaki tek-liflere şaşmamak lâzımdır. Bir defada yapılan tek isimli seçim usulü kabul edilse dahi memleketimiz âdetlerinin ve geleneklerinin bu rejimle bağdaşıp bağdaşmayacağı meselesi ile karşılaşılır. Filhakika çağdaş devre boyunca memleketimiz çok partili sisteme sadık kalmış görünmektedir. Bütün III. Cümhuriyet boyunca 1885-1889 ve 1919-1927 devreleri müstesna Fransa tek isimli iki tur'lu oy verme sistemini tatbik etmiştir. Bu sistem bir fikir mücadelesinden ziyade şahıslar mücadelesi tevliid etmektedir, bunun bir (gla-diyatör) sistemi olduğu söylenmiştir. Partilerin oynadıkları rol nisbeten ikin-ci derecededir. İkinci tur'a başvurma imkânı feragatler ve koalisyonlar ümi-dini uyandırdığı için adayların ve partilerin çoğalmasını mümkün kılmakta-dır. Çok adetde olan partiler birbirlerinden bazan programlarındaki pek bel-lirsiz farklarla ve bazan da şahıslar dolayısı ile ayrılmaktadırlar. Fakat içle-rinden ekserisi yatkın (souple) tipte olup bükülmez (rigide) tipten değildir-ler. Teşkiâtları iptidaidir, üyelerinin sayısı seçmenlerin sayısından pek az-dır, parlamento grupları partilere daima tetabuk etmez, parlâmento grubu-nun içindeki disiplin partideki disiplin kadar sıkı değildir. Bu, «teşkilâatlan-

(7) Bk: Duverger. Manuel de Droit Constitutionnel et de Science Politique. 5. bast. Paris. 1948. s. 89 v.d.

(8) Bilhassa Bk: Mac Callum. L'élection Générale Britanique de 1945. Etudes de So-cologie électorale. s. 20 - 43. Cahiers de la fondatiin des Sciences Politiques no. I Paris; Ja-cques Cadart. Régime électorale et régime parlementaire en grande - Bretagne, Cahiers de la Fondation nationale des sciences politiques. No. 5. Paris. 1948.

mamış çok particilik», yatkınlığı ve hatta insicamsızlığı sayesinde kuvvetli şahsiyetlerin bir büyük partiye dahil olmaksızın başbakanlığa yükselmelerine ve arkalarında bazan müstakar koalisyon çoğunluğunu toplamalarına imkân verir. Lig'lerin tesiri, komünizmin gelişmesi, aşırı sağ ve sol partilerin halk cephesi (Front Populaire) halinde birleşmesi ile III. Cümhuriyetin ancak son devresinde bir gelişmeğe şahit oluyoruz. Bu hadiseler malûm olduğundan bir tarih çalışması olmayan bu etüd'de üzerlerinde duracak değiliz (9).

Teşkilatlanmış ve bükülmez tipte çok partilerin belirmesi, nisbi temsilin ithali ve değişik anayasaların demokrasiyi rasyonalize etme gayretleri neticesinde olmuştur.

İlk misallere Weimar Almanyasında ve 1918 den sonra birçok Merkez Avrupa devletlerinin anayasalarında raslanır. (10).

Nisbi temsil (11) şüphesiz partiler lehinedir: Filhakika seçim mücadelesi daha geniş bir çevrede ve fertlerden ziyade programlar arasında cereyan ettiğinden bir partinin üyesi olmadan seçilmek güçtür; diğer taraftan adaylıkların nisbi bir şekilde taksim edilmesi az önemli de olsa her topluluğu seçimde şansını denemeye sevketmektedir. Nihayet, tekemmül etmiş bazı anayasalar ve bazı seçim kanunları adayların takdiminde partinin müdahalesini lüzumlu kılarak ve milletvekillerinin bayrağı altında seçilmiş olduğu topluluğa sadakatlerini müeyyideye bağlayarak partinin ehemmiyetini daha da arttırmışlardır.

İki harp arası tarihi sistemin mahzurunun ortaya koymuştur: Partilerin bükülmezliği Merkez Avrupa demokrasilerinin siyasi hayatını ağırlaştırmış ve büyük imtihan saati gelip çatinca bu teşkilât onların mukavemet kapasitesini arttırmamıştır. Her halde 17 Ağustos 1945 Kararnamesi ve 5 Ekim 1946 kanunu ile Kurtuluştan sonra Fransa'da benzer bir sistem isdar edilmiştir, bunlar nisbi temsili tesis etmişler ve partilere bazı imtiyazlar tanımışlardır. Siyasî hayatımızda bu şekilde tevliid olunan değişiklikler üç senedir sonsuz tefsirlere sebebiyet vermişlerdir.

Tarih anlatmadığımızı bir daha tekrarlıyalım. Biz burada bu seçim sistemine edilen tarizlerin haklı olup olmadıklarını, Üçüncü Cümhuriyet dev-

(9) Bk: François Goguel'in sayımı dikkat tahlilleri. La Politique des Partis dans la III. République. Paris. 1946. c. 2. s. 216 v.d.

(10) Bk: Bizim. Les Partis Politiques dans les Constitutions d'après guerre adlı makalemiz. Revue de Droit Public. 1934.

(11) Nisbi temsil ve onun parlamenter rejim üzerindeki tesirleri hakkında ezcümle Scelle ve Berlia: La Réforme Constitutionnelle'e Bk: Paris. 1945 s. 77 v.d.

rinde tatbik edilen oy verme usulünün yeniden isdarını veya bir defada yapılan tek isimli oy verme usulünün daha iyi neticeler vereceğini tetkik etmek istemiyoruz. Biz sadece, son Fransız tecrübesinin ışığında fakat muasır veya eski yabancı tecrübelerini de nazarı itibara alarak «teşkilâtlanmış çok particilik» (pluripartisme organisé) adı verilebilecek sistemin temsili rejim ve bahusus parlemanter rejimin işleyişi üzerindeki neticelerini araştırmak istiyoruz.

Kuvvetli bir şekilde teşkilâtlanmış partilerin mevcudiyeti mecburen partizanların ve bilhassa parti memurlarının oligarşisini tevlid eder ve bunlar vatandaşlar ile temsili organlar arasına girerler. Zihniyetleri ve ekseriya menfaatleri dolayısı ile bu oligarşiler seçmen kütlesinden az veya çabuk bir suretle uzaklaşırlar: Bu hadise Robert Michels'in 1914 den evvelki sosyalist partilere tahsis ettiği bir eserinde şayanı dikkat bir şekilde izah olunmuştur (12). Mamafih oligarşilerin partinin ve devletin hayatı üzerindeki bu nüfuzunu partinin kendi sinesinde demokratik usulleri çoğaltarak telâfi etmek imkânsız değildir (mahallî teşkilâtın fikrini alma, kamu efkârını ikiye ayıran meseleler hakkında referandum, parti ileri gelenlerinin mütemediyen seçilmelerini önleme gibi usullerle).

Nihayet ve bilhassa, parlamento rejiminde, kuvvetle teşkilâtlanmış çok adette partilerin mevcudiyeti hükümetlerin teşkilini daha güç kılacak ve onların istikrarına hanel getirecektir. Filhakika nisbî mütecanis bir çoğunluk sokmayacaktır. Bir çoğunluk temin edebilmek ve hükümet teşkil edebilmek için iki, üç veya daha fazla partiyi bir araya getirmek lâzımdır, fakat bu sefer de bakanlıkların taksimi (anayasaca gözetilen usul ne olursa olsun) partiler arasında önceden sonsuz pazarlıklar gerektirecek ve hükümet programı bir (compromis) programından başka birşey olmayacaktır. Bundan maada kuvvetle teşkilâtlanmış bükülmez partiler (ki bunlara bugün (monolithique) sıfatı da veriliyor) **kendi** milletvekillerini parlamentoda ve **kendi** bakanlarını hükümetde sıkı bir kontrol altında bulunduracaklardır (bu, partinin bir nevi mandat impératif'idir) (13). Bakanlar ve milletvekilleri millet için bir talebde bulunamazlar, (partilerinin ve seçmenlerinin izhar ettikleri arzular müstesna) kendilerine en uygun görünen hal tarzını kendi ruh ve vicdanlarına uyararak seçemezler, partilerinin talimatına itaat etmeleri lâzımdır. Böylece, ziyasî hayatın siklet merkezinin yer değiştirdiğine şahit olunmaktadır.

(12) Les Partis Politiques. Essai sur les tendances oligarchiques des démocraties. S. Jankélévitch tercümesi. Paris. 1914.

(13) Bk. Lachenal. op. cit. s. 152.

(Mandat impératif) meselesinin partilerin gelişmesi ile münasebetleri hakkında Bk: Berliat, Du mandat Impératif. Refaites une Constitution recueil ü. Paris. 1946 s. 77.

Bakanlar kurulu ve parlamento müzakereleri önem ve alâkalarının büyük bir kısmını kaybetmektedirler. Kat'i mahiyette olan toplantılar parlamento gruplarının ve parti idare komitelerinin yaptıkları toplantılardır. M. Lachenal buna «kat'i mahiyetteki müzakerelerin ikinci derecede bir safhaya intikali hadisesi» adını vermektedir. Bunun ciddi mahzurları yok değildir.

İlk mahzur: Anayasa usulleri mevcut kalacağından müzakerelerin cereyanının pek yavaşlaması ve bakanların görevlerinin güçleşmesidir. Filhalka bunlar birçok mesele dolayısı ile çoğunluğun parlamento grubu önüne, partilerinin milli komitesi önüne yetkili parlamento komisyonları nihayet umumî toplantılarda meclislerin önüne kimbilir kaç defa çıkacaklardır.

İkinci mahzur seçim meşguliyetlerinden sıyrılamıyacak olan partiler arasındaki uzun pazarlıkların alınan kararların tesirini izale etmesidir. Şüphedir ki her hükümet programı bir dereceye kadar bir (compromis) programıdır, fakat bu anlaşma bir zıddiyete müncer olunca artık program ve hükümet kalmaz.

Nihayet otoritenin onu anayasa bakımından istimale yetkili ve sorumlu organlardan az veya çok resmî ve sorumsuz organlara kayması tehlikesi mevcuttur. Bu tehlike, bilhassa partiler oligarşisine bir de sendika oligarşileri eklenerek hem milletvekilleri hem hükümet üzerine tesir icra ettiklerinde meydana çıkar. Bu toplulukların verecekleri kararların kendilerini temsil ettikleri iddiasında buldukları şahısların iradesine ve menfaatlerine tekabül edip etmedikleri sorulabileceği gibi başlangıçta topluluğun üyelerini bir araya getirmiş olan tesanüdü parti şeflerinin gözden kaybedip yerine bir parti tesanüdü ikame etmeğe çalışmaları tehlikesi de mevcuttur.

★★

Milletlerarası bir tesanüdü ifadesi olarak Siyasî Partiler

II

Yüzyıllardır yarı-beynelmilel cemiyetler mevcuttur ve uzun bir zamandanberi insanların müşterek siyasî emeller güderek sınırlar ötesinde birbirleri ile birleşme temayülleri vardır. Fakat bu cemiyetlerin adedi ve kaynaşma derecesi milletler arasındaki münasebetlerin maddî sahada olduğu kadar manevî sahada da gelişmesi ve enternasyonalist doktrinlerin yayılması ile büyük nisbette artmıştır. İki cihan savaşının harabisine rağmen (veya onlar dolayısı ile) yeni şekil tesanütler meydana çıkmıştır.

M. Scelle'in Précis de Droit des Gens C. I de devlet-dışı cemiyetlerin gelişmelerine tahsis ettiği kısımlardan ilham alarak bu gelişmenin siyasî partiler üzerindeki tesirini inceliyeceğiz. Partilerin milletlerarasında bir araya

gelmelerini tevlid eden tesanüd her ne kadar bazı (etnik) benzeyişler veya bazı coğrafi komşuluklar ona vesile teşkil etse de menşesinde hemen daima ideolojiktir; fakat bir tesanüt totaliter veya demokratik partiler bahis konusu oluşuna göre ayrı şekilde tezahür eder.

Bu tesanüt daha doğrusu bu sirayet **totaliter emeller güden topluluklar** arasında vukubulabilir ve bu belki partiler arasındaki münasebetlerin en yeni ve en fazla göze batanıdır. Burada totaliter partiyi ve bu partinin neşet ettiği memleketi devlete bağlayan (ve iç hukuku ilgilendiren) fiilî veya hukukî münasebetleri tetkik edecek değiliz. Totaliter bir partinin hakiki bir parti olmadığı hakkındaki kanaatimizi daha yukarıda belirtmiştik. Biz totaliter partinin sadece, çok partili demokrasi sistemine sadık kalan devletler dahilinde resmî veya gizli faaliyetde bulunan şubeleri ile ve kardeş veya akraba partilerle olan münasebetleri ile ilgileniyoruz.

Totaliter ile otoriter'i aynı şey telâkki etmediğimizi hatırlatmak isteriz (14). Otoriter rejim sadece, demokratik olmayan bir rejimdir. Bu rejimde otorite yukardan gelmekle beraber insan faaliyetinin bütün sahalarına müdahale etmez ve fikrî ve dinî sahalarda bir miktar hürriyete göç yumar.

Buna mukabil totaliter rejim müdahalelerine hudut tanımaz; gerek kamu hayatına gerek özel hayata taallük eden her hususla ilgilenir, iktisadî emri altına alır, zekâları ve vicdanları kendi esiri haline kor veya koymağa çalışır.

Birinci nevi rejim mutlak fakat tahdid edilmiştir, ikincisi ise mutlak ve hudutsuzdur, hatta doymak bilmez diyebiliriz. Doktrinin ifade ettiği derin mâna ve şeflerinin ve bazı partizanlarının emelleri ne olursa olsun Rusyada tatbik edilmekte olan Sovyet Rejimi (gelişmesinin bugünkü safhasında) totaliter bir rejimdir. İmdi, daha ilk senelerden itibaren bu rejim milletlerarası sahada faaliyette bulunmuştur. Özünde beynelmilel olduğundan böyle hareket etmesi Marksizm mantığına uygundur. «Bütün memleketler işçileri birleşiniz» parolası bunun bir ifadesini teşkil eder. (Bu rejimde) kıymeti haiz olan şey sınıftır. Bir Fransız işçisi bir Alman veya Rus işçisine bir Fransız burjuvasına olduğundan daha yakındır. Zaten bu beynelmilelcilik sonradan çok adette milliyetçilik adı verilen hususa doğru bir gelişme kaydetmiştir. Millî hissin birçok memleketlerde hayatiyetini muhafaza etmekte olduğunun ve iki cihan harbinin, uzun askerî işgallerin, sınır değişikliklerinin bu hissi kamçılığının farkına varılmıştır. Stalin devrinde beynelmilelcilik binnis-

(14) Bizim. Revue de Droit Public'deki mütalâalarımıza Bk. 1945. s. 347 - 8.

be ikinci plâna geçmiştir, çünkü uzun müddet sömürge halindeki milletlerin milliyetçiliğini uyanık tutmak veya uyandırmakla meşgul olunmuştur.

Dört senedir Almanya ve Fransada olduğu gibi Rus komünist partisi tarafından desteklenen iki komünist partisi arasında zıddiyetler tevliid etse dahi komünizm bugün bütün memleketlerde milli menfaatlerin şampiyonu rolünü oynamaktadır.

Komünizm bu beynelmilelciliğinin prensip beynelmilelciliğine sadık kalan veya değişik milliyetçiliklerin maskesini takınan bir merkez teşkilât gerektirdiğine şüphe yoktur.

Bu merkez teşkilâtın vazifesini uzun müddet üçüncü Enternasyonal, Komünist Enternasyonalı veya Komintern adları verilen ve merkezi Moskova'da bulunan teşekkül görmüştür. Bu teşekkül 1943 senesinde prensip bakımından lağvedilmiş 1947 de ise Kominform veya Avrupa Komünist partileri istihbarat Bürosu adı ile kısmen yeniden tesis edilmiştir.

Bu lağv ve sonradan yeniden teşkil kullanılan usulleri pek değiştirmemiştir: Muhtelif devletlerin komünist partileri merkezi bir teşkilâta yine sıkı bir şekilde tâbidirler; bünyeleri otoriterdir, her ne kadar seçim mücadelesine ve parlâmento hayatına iştirak ediyorlarsa da demokratik oyunun bütün kaidelerine her zaman riayet etmeğe mütemayil değillerdir ve kalabalık bir komünist partisinin bir demokrasi içindeki müesseselerin işleyişini sekteye uğrattığı bir hakikattir. Bittabi tehdid altında bulunan devletler kendilerini müdafaadan geri kalmamaktadırlar. Bu müdafa, iç mevzuatları vasıtası ile şu veya bu toplulukların faaliyetini tahdid ederek veya yasak kılarak vukubulmaktadır (15). Mesele milletlerarası sahada başka bir veçhe arzeder.

Amerika Birleşik Devletleri 1933 de Sovyet hükümetini tanıırken bu hükümetten (Amerikanın) iç işlerine hernevi müdahaleden kaçınmasını ve hizmetinde bulunan eşhas, kontrolü altındaki veya kendisinden para alan teşekküller tarafından her nevi müdahaleyi men etmesi vecibesini yüklemiştir. (16).

Amerika Dışişleri Bakanlığı bu metine istinaden birçok defa protestolar da bulunmuş, Sovyet Hükümeti ise enternasyonal komünizmin kendi kontrolü haricinde kaldığı cevabını vermiştir.

(15) Bk: **Loewenstein**. Contrôle législatif de l'extrémisme politique dans les démocraties européennes. Rev. du Droit Public. 1938 Bk. 1939 ve 1940 senelerinde Fransada isdar edilen metinler.

(16) **Oppenheim**. International Law. 5. bası. (Lauterpacht tarafından) paragraf 127. s. 240. not 1.

Tanıma esnasında formüle edilmiş herhangi bir şartın bulunmayışı halinde dahi, kendisine sıkı bir surette bağlı ve değişik millî komünist partilerinin faaliyetini (koordone) veya idare eden şu veya bu milletlerarası bir teşekkülün faaliyetlerinden dolayı Sovyet hükümetinin mes'uliyeti öne sürülme istendiğinde de aynı güçlkle karşılaşmaktadır. (17)

İkinci Cihan Savaşı sonunda merkez ve doğu Avrupa memleketlerinin ekserisini peyk devletler haline getirmek için Sovyet Rusya mntakavî milliyetçiliklerden, slav kardeşliğinden, millî cephele siyasetinden, askerî taziykten oldukça maharetle istifade etmiştir. Bu sahada parti tesanüdü önemli bir rol oynamıştır.

Mamafih bu peyk devletlerde (schisme) ler yaratan milliyetçi ve mntakavî aksülameller vukubulacağını unutmamamız lâzımdır: 1948 haziranında Yugoslav hükümetinin kominform tarafından takbihi dikkati bu nokta üzerine çekmiştir.

Her ne kadar faşizm doktrin olarak Marksizm'den tamamen ayrı ise de bazan tatbikatta ona yaklaşmaktadır: her ikisi de gelişmenin bugünkü safhasında totaliter rejimlerin teessüsüne münce olmuşturlar. Şüphesiz ilk bakışta faşizm bir ihraç maddesi değildir; ırk fikrine istinad etsin veya etmesin daima milliyetçilikten neşet eder ve bir nevi sosyalizme münce olsa dahi bu bir devletin sınırları arasına münhasır bir millî sosyalizmden ibarettir. Buna rağmen faşizm sahasında dahi milletlerarası tesanütler tezahür eder ve bir takım sirayetler vukubulur. İkinci Cihan Savaşından önce otoriter ve milliyetçi rejimleri bir nevi mukaddes - ittifak halinde birleştirme yolunda bir temayül müşahede etmekteyiz; bu, mihverlerin ve anti-komintern Pakt'ın takip ettiği siyasettir. Bu siyasette muayyen bir veya birkaç memleket aleyhine birleşmekten ziyade bir ideolojiye karşı birleşmek iddiası mevcuttur. Bu bazan samimî bir tavır bazan da bir kurnazlıktan ibarettir. Bundan maada, demokrasiye sadık kalmış devletler içinde faşizmin milliyetçi gözükerek yabancı menfaatlere daha iyi hizmetde bulunan partiler kurarak onların mücrim işbirliğini elde ettiğini görmüşüzdür.

Bu mevzu ittifakların doğmasına hangi unsur sebep olmuştur? Bazan Marx'ın parolasına cevap vermek istermişcesine: «Bütün memleketlerin kapitalistleri veya orta sınıfları birleşiniz» diye onun zıddı bir parola ortaya atılarak sınıf menfaati; bazan ve belki de ekseriya ideolojik tesanüt, hatta millî siyasî kanaatlerin her nevi millî hissi karartması; bazan bu ikisinin birleşmesi. Nihayet bazan, faşist memleketlerin emperyalizminin Çek meselesinde olduğu gibi azınlıklar statüsünün kendisine verdiği imkânlardan istifa-

de ederek bazı memleketlerde 1919 anlaşmalarının yarattığı (iredantizm) i kullanmasını bilmesi.

Herhalme bir nevi milliyetçiler enternasyonalizminin (terim bu grupların hiç değilse biri tarafından kullanılmıştır) teşekkül ettiğini görüyoruz. Bu gelişme III. Enternasyonalin meselelerine benzerlik arzeden siyasî ve hukukî meseleler ortaya çıkarmıştır. Tehlikede olan devletler, yabancı bir faşist rejime sıkı bir şekilde bağlı toplulukların faaliyetini yasak etmek için kanunlar isdar ederek kendilerini az veya çok muvaffak bir şekilde korumuşlardır, bunun gibi Merkez Avrupanın değişik devletleri 1938 den önce Nasyonal - Sosyalizmin sirayetine karşı mücadele etmişlerdir (17).

Diğer taraftan devletlerarası hukuk sahasında devletler yabancı faşist partilerin temsilcilerinin faaliyetlerine karşı protestolarda bulunmuşlar ve onların ait oldukları devletin mes'uliyetini dermeyana çalışmışlardır. Fakat burada da karşılıklarına devletin partiden ayrı olduğu itirazı çıkmıştır (18).

Bütün hallerde bu ajanların ilgili memleketlerde hizmetlerini temin ettikleri işbirlikçilerin müdahalesi demokratik rejimi baltalamaya yardım etmiştir, bu hususa komünist faaliyetlerden bahsederken işaret etmiştik, demokratik ve parlamanter müesseselerin işleyişi totaliter emeller güden bir partinin meydana çıkması ile daima karışıklığa uğramıştır ve her ne kadar tehdid edilen hükümet onu men etmeğe çalışsa da bu men ediş demokratik prensibe halel getireceğinden ortadan kaldırılan topluluğu gizli faaliyetde bulunmaya sevk ederek bizzat kendisi bakımından bir kargaşalık menbaı teşkil edecektir.

Acaba partinin milletler arasındaki faaliyetleri bütün vasıtaları kullanmaya tereddüt etmeyen totaliter toplulukların ekseriya sinsi ve bazan hukuka aykırı teşebbüslerinden neşet eden bu patolojik faaliyetlere mi inhisar ederler? Şüphesiz hayır.

Biz siyasî partilerin hakikaten demokratik bir milletlerarası cemiyetde rol oynayabileceklerini düşünüyoruz ve hatta bu milletlerarası cemiyet tam olarak teşekkül edince onun idare organlarında partilere bir yer ayrılacağını de sanmaktayız. Değişik devletlere mensup demokratik partiler arasındaki tesanüt ideolojik bir tesanüttür ve bunda etnik ve coğrafi faktörler bit-

(17) Bk. Loevenstein. op. cit. not. 1. s. 427.

(18) Bk: Bizim Le Parti national - socialiste et ses rapports avec l'Etat adlı etüdümüz (centre d'Etudes de politique étrangère) tarafından yaylanmıştır. 1936 s. 44 - 45. ve bizim: L'Evolution récente du parti national - socialist eadlı makalemiz. Politique Etrangère, Nisan 1938. s. 134 v.d.

tabi ikinci derecede bir rol oynarlar. Bu bakımdan kanaatimizce bize en iyi müşahede sahasını ikinci enternasyonale bağlı sosyalist partiler temin ederler. Bu partiler daima beynelmilelci olmuş ve umumiyetle beynelmilelci kalmışlardır. Aynı zamanda siyasî iktidarın demokratik bir şekilde anlaşılması gerektiği hususuna da sadıktırlar. Sosyalistlerin bir hükûmetin reisi veya üyesi bulunmaları milletlerarası cemiyetin ve barış müesseselerinin teşkilatlanmasına daima faydalı olmuştur. Sosyalistler değişik devletlerde iktidarı ele geçirdiklerinde milletlerarası bir teşkilât sağlama yolunda hakikî terakki-ler elde edilmiş fakat ne yazık ki bunların arkası gelmemiştir.

1924 Cenevre Protokolünün hangi şartlar içinde doğmuş olduğunu düşünelim (İngilterede işçiler, Fransada sosyalist desteği ile Sollar Kartel'i iktidardadır).

1945 ten itibaren milletlerarası siyasetin bazı cereyanlarını da hatırlıyalım. Bu devrede Büyük Britanyada işçilerin iktidara gelmesi, Fransız bakanlıklarına umumiyetle kalabalık bir sosyalist iştirak vukubulması ve diğer batı Avrupa hükûmetlerinde sosyalistlerin mevcudiyeti aynı zamana rastlar.

Bu sosyalist tesanüdü ile ikinci Cihan Harbi sonunda büyük birçok batı memleketlerinde kudretli hristiyan - demokrat partilerinin birbirini takiben meydana çıkması hâdisesi arasında yakınlık görmek doğru olur. Fransada, İtalyada, batı Almanyada bu partiler (ki iddia ettikleri kadar yeni değildirlen) seçmenler nezdinde ve bazan hükûmetde mühim bir mevki elde etmişlerdir. Bu partiler mezhep partileri olduklarını kabul etmemekte ve saflarını sair mezhepten olan dindarlara ve dinsizlere açmaktadırlar.

Bununla beraber taraftarlarını katolikler arasından seçtikleri bir hakikattir. Bu partilerin veya temsilcilerinden bazılarının birbirini takiben iktidara geçmelerinin bazı neticeler doğurmaktan geri kalmadığına şüphe yoktur. Bu mevcudiyet milletlerarası sahada bazı anlaşmalar vukubulmasına sebep olmuş, anayasa sahasında tesir iera etmiştir. Bu husus bugünkü siyaset de ihmal edilmeyecek bir unsurdur. Zaten ekser zamanlar ezcümle Fransa ve İtalyada demokrat - hristiyanlar sosyalistlerle işbirliğinde bulunmuşlardır.

Takriben iki yıldır tezahür eden değişik Avrupa teşkilâtı teşebbüsleri konusunda partilerin ve ezcümle sosyalistlerin takındıkları tavır hakkında şayanı dikkat fikirler öne sürülmüştür. Bahis mevzuu olan Marshall Plânı, Bruxelles antlaşması veya Mayıs 1948 de La Haye'de toplanan Birleşmiş Avrupa Kongresi olsun partiler durumlarını tasrih etmek mecburiyetinde kalmışlardır. Sosyalist partiler daha geniş ve daha rasyonel bir plânlamayı mümkün kılacak ve harp tehlikesini azaltacak olan Avrupanın teşkilatlanması fikrine sevkitebii ile müzahirdirler.

Bu sebeple 1948 Nisan ayı sonunda Paris'de, Marshall Plânı'ndan müste-

fit olan ondört milletin temsilcilerini bir araya toplayan bir sosyalist konferans toplanmış olmasına ve bu konferans neticesinde «Beşlerin daimî temasını temin edecek bir sosyalist komite» «Avrupa Birleşik Devletleri lehinde bir propaganda ve Dokümantasyon Sosyalist Merkezi» teşkil edilmesine şaşmamak lâzımdır. Ta Haye kongresine gelince sosyalist partiler bu sıfatla kongrede temsil edilmemişlerdir. Partiler güç bir durumda idiler. İngiliz işçi partisi toplantıya Mr. Churchill önyak olduğundan ve toplantının Mr. Churchill'in kuvvetli şahsiyetinin tesiri altında kalacağını düşünerek iştirak etmek istemiyordu.

Diğer taraftan bazı sosyalistler, Birleşmiş Avrppanın Rusyayı doğrudan doğruya muhasım addetmesinden ve harp tehlikesini azaltacağına çoğaltmasından endişe ediyorlardı. Nihayet sosyalistler, halen tahakkuk ettirilmesi kabil hususları başarmak için sair siyasî topluluklarla birleşmek mi yoksa hakikaten sosyalist bir Avrupa kurulması için sadece sosyalistler arasında çalışmak mı gerektiği hususlarında ayrılmış idiler.

Mamafih tanınmış sosyalistler kendi adlarına La Haye Kongresine iştirak etmişlerdir. La Haye toplantısı sonunda sosyalist delegeler dünyada sosyalist bağların kuvvetlenmesini tavsiye eden bir beyanname neşretmişlerdir.

Partilerin faaliyeti iç nizamda olduğu gibi milletlerarası nizamda da sendika teşekküllerinin faaliyetine yaklaşmalıdır. Dünya sendika federasyonu Paris'de kuruluş günlerinin sevinci arasında kurulmuştur. Sinesinde Sovyet sendikalarını, İngiliz trade - union'larını ve Amerikan C. I. O. su gibi değişik otoritelere itaat eden sendikalar topluyordu. Bu ancak zahiri bir birlikti. Bilhassa Marshall Plânı dolayısı ile ciddî ayrılıklar meydana çıktı: İdareciler, muarız olmakla beraber tavırlarının tesbitinde sendikalara muayyen bir serbesti birkmıya mecbur olmuşlardı, fakat ayrılık kaçınılmaz görünüyordu. Daha 1948 ilkbaharında Marshall Plânına iştirak eden on milletin sendika temsilcileri Bruxelles'de toplanarak yeni bir milletlerarası sendika teşkilâtı kurmayı derpiş ettiler. Bu proje hemen tahakkuk etmedi; fakat 1949 senesi Ocak ayında azınlıkta olanlar icraî komitenin toplantısını terkederek ayrılma tamamlandı. Halen dünya sendikaları Federasyonun sinesinde sadece komünist veya kuvvetli bir komünist tesiri altında bulunan sendikalar kalmıştır.

Bundan böyle yeni bir dünya federasyonun teşkilini beklemek lâzımdır: Sosyalist enternasyonale, sosyalist veya işçi bir sendika federasyonunun te kabül etmesi mantıkî görülmektedir.

Birleşmiş Avrupanın ne olabileceğini önceden görebilmek için vakit henüz erkendir. Fakat daha şimdiden partilerin bu sıfatla ve sendikaların yeni teşkilâtda yer almaya çağrılıp çağrılmıyacakları sorulabilir. M. Jouhaux Avrupa Hareketinin milletlerarası konseyine başkan olarak seçilmiştir (Şu-

bat 1949). Beşlerin hükümetleri bir Avrupa Danışma Meclisini prensip bakımından kabul etmişlerdir. (Ocak - Şubat 1949). Avrupa Hareketinin arzu ettiği gibi bu Meclisin üyeleri hükümetler tarafından değil de millî parlamenterler tarafından seçilirlerse herhalde partilerin milletlerarası bir meclise bu sıfatla gireceklerine ve benzerlikleri dolayısı ile bir araya geleceklerine şahit olunacaktır. Evveliyetle Avrupa Meclisine delegeler, bahis konusu devletlerin herbirinde ârayı umumî ile seçildiklerinde de durum aynı olacaktır. Böylece bir devletle federalizminin yanibaşında bir partiler federalizminin kurulduğunu göreceğiz. Bu nevi bir sistemin diğer milletlerarası teşekküllere yayılması da tasavvur edilebilir: Bu yayılmanın faydası kamu efkârını dış siyasetle ve daha yakından ilgilenmesini temindir. Fakat tehlikesi de yok değildir; günün birinde milletlerarası hayatda umumiyetle tatbik olunacak nisbi bir temsil elde edilmediği takdirde herhalde iç nizamda işaret ettiğimiz mahzurlara müşabih mahzurlarla karşılaşılacaktır; yani parti tesanüdü genel menfaatlerin yerine ikame edilecektir; kompromi hal tarzlarına varmak için partiler arasındaki müzakereler (bu partilerin hükümetlerle ile yek vücut olmadıkları farzedilirse) herhalde hükümetler arasındaki müzakerelerden daha çabuk cereyan etmiyecektir.

Bu tahavvüllerden dolayı memnun veya müteessir olunsun burada herhalde ihmal edilmemek gereken perspektivler mevcuttur (19).

**

Siyasî partiler bugün gerek iç nizamda gerekse milletlerarası nizamda temel bir faktör olarak belirlemektedirler. Sosyolojik alanda olduğu kadar hukukî alanda da bu iki nizamın devamlılığı bir kere daha isbat edilmiş bulunmaktadır. Böylece M. Georges Scelle tarafından uzun zamandanberi müdafaa edilen tezlere katılmış olmaktan dolayı mes'uduz (20).

Bu etüd'de sıkı hukukî teknikten bir miktar ayrıldıksa, M. Scelle'in Précis de Droit des Gens adlı eserinin I. cildini ve federalizm, sömürge meselesi ve devlet-dışı cemiyetler hakkındaki mükemmel izahlarını yeniden okuduğumuzda bugün hukukcunun sentez çalışmalarına başlaması gerektiğine ve sosyal şen'iyet hakkında tam bir görüş elde ettikten sonra onun hususiyetlerinin an'anevi kategorilerini yeniden gözden geçirmesi gerektiğine inanmış olduğumuzdandır.

(19) Bu gelişmenin bir semptomuna işaret edelim: S.F.I.O. Millî Konseyi bir toplantı esnasında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda bulunan Fransız delegasyonunun sosyalist üyelerine General Franco hükümetinin herhangi bir şekilde Birleşmiş Milletlerde temsil edilmesine mümanaat etmeleri hususunda vekâlet vermiştir. (Le Monde 16 Kasım 1948).

(20) Robert Pelloux'nun bu etüdü Georges Scelle şerefine yayımlanan La Technique et les Principes du Droit Public adlı eserle yayınlanmıştır. (Cilt 1) Paris 1950. Sayfa 415 - 437. (Çevirenin notu).